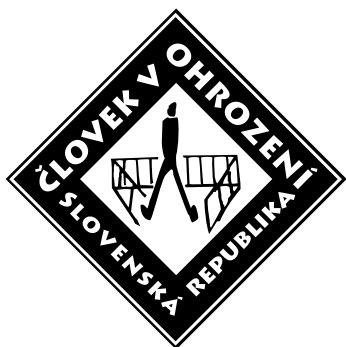

0 pitnej vode, sanitácii a hygiene, tentokrát bez humoru

Kráľ záchodov / Mr. Toilet:
The World's #2 Man (2019)

réžia | Lily Zepeda

krajina | USA

jazyk | angličtina, čínština, hindčina, telugčina

titulky | slovenčina, angličtina / Slovak, English

dĺžka filmu | 87'

vhodné od | 12+

Pre cudzincov je to muž posadnutý toaletami, ale pre tých, ktorí ho poznajú, je „Mr. Toilet“ križiakom globálnej sanitácie! Jack Sim pochádza zo Singapuru a dobre vie, čo to znamená nemať adekvátne hygienické podmienky. Svoj život preto zasvätil záležitosti, o ktorej sa nikto neodvážil hovoriť: hovnu. Ako hlavnú zbraň použil humor a vrhol sa do svojej najväčšej výzvy – zabezpečiť šesť miliónov toaliet pre iniciatívu Clean India. S malými zdrojmi a bez pomoci vlády sú však jeho epický projekt i reputácia ohrozené.

Pravdepodobne ste práve dopozerali dokumentárny film Kráľ záchodov. Ak nie, môžete si ho pozrieť [TU](#). Tému prístupu k vode, sanitácii a hygiene podáva s humorom. Poukazuje však na vážny problém, ktorý sa netýka len Indie a Číny. Zápasia s ním aj ľudia na Slovensku.

V tomto texte sa vám pokúsime priblížiť situáciu u nás a vo svete. Chceme vám ukázať súvislosti medzi sanitáciou, pitnou vodou, hygienou a kvalitou života. Súčasťou materiálu sú aj otázky, o ktorých môžete debatovať po pozretí filmu so svojimi blízkymi.

Voda a sanitácia sú základné ľudské práva

Voda je životne dôležitá, a to nielen na pitie a na varenie. Jej dostatok či nedostatok má vplyv na všetky oblasti ľudského života. Na svojom 64. zasadnutí v roku 2009 prijalo Valné zhromaždenie OSN uznesenie, ktoré uznalo prístup k čistej vode a sanitácii za ľudské právo.

OSN vyzýva štáty a medzinárodné organizácie, aby vynaložili všetko úsilie na zaistenie dostupnej, zdravotne bezpečnej, čistej a cenovo prístupnej pitnej vody a sanitácie pre všetkých. Prakticky to znamená, aby poskytli finančné prostriedky, vybudovali kapacity a preniesli technológie najmä do krajín globálneho Juhu.

Voda a trvalo udržateľné hospodárenie s vodou sú základné predpoklady na ekonomický a sociálny rozvoj a na zabezpečenie dostatočného množstva potravín pre rastúcu svetovú populáciu. Ochrana tohto životne dôležitého zdroja pred znečistením a nadmerným využívaním je preto otázkou predovšetkým ekonomického charakteru a kľúčovým faktorom medzinárodnej spolupráce.

Jednoducho, voda je základ života.

Aká je situácia vo svete?

Treba povedať, že v súčasnosti je situácia v súvislosti s vodou, sanitáciou a hygienou lepšia než kedykoľvek predtým. Od ideálneho stavu však máme ďaleko. Tým by bolo, keby k nim mal prístup každý človek na planéte.

Na svete zomrie každý deň tisíc detí na problémy spojené s nedostatočnou hygienou a kvalitou vody. Traja z desiatich ľudí na planéte nemajú prístup k pitnej vode a šiestim z desiatich chýba prístup k bezpečným záchodom alebo latrínam. Aj dnes vo veľkom ničíme rieky, moria a oceány tým, že vypúšťame vodu znečistenú ľudskou činnosťou voľne do prírody. Následkom sú nielen mnohé choroby, ale aj ničenie ekosystémov a znižovanie druhovej rozmanitosti. OSN odhaduje, že viac ako 700 miliónov ľudí opustí svoje domovy pre nedostatok vody do roku 2030.

Ak k tomu pripočítame stúpajúci tlak na vodné zdroje v súvislosti s rastúcim počtom ľudí, ktorí sú čoraz viac koncentrovaní na určitých miestach, zistíme, že v kontexte klimatickej zmeny a ohrozenia vodných zdrojov máme pred sebou veľký problém. Je potrebné, aby sme ho riešili.

Základné fakty o svete:

- 2,2 miliardy ľudí nemá prístup k pitnej vode (každý tretí človek)
- 4,2 miliardy ľudí nemá prístup k záchodom s bezpečným odvádzaním odpadu (každý druhý človek)
- 850-tisíc ľudí každoročne zomrie na choroby zapríčinené nedostatkom hygieny
- 673 miliónov ľudí stále využíva namiesto toalety voľné priestranstvo
- 80 % domácností bez priameho prístupu k vode využíva len ženy na to, aby ju zabezpečili
- 80 % vody znečistenej ľudskou činnosťou uniká do riek, morí a oceánov

Ako sa darí nám na Slovensku?

Slovensko patrí medzi krajiny, ktoré sú v otázke dostupnosti pitnej vody, sanitácie a hygieny na veľmi dobrej úrovni. Problémom je však nerovný prístup k týmto základným potrebám. Medzi jednotlivými regiónmi sú veľké rozdiely, či už v miere napojenia na verejný vodovod, alebo v miere vybudovania kanalizačnej siete.

Trpia tým špeciálne marginalizované rómske komunity, ktoré majú najnižšiu mieru prístupu k vode, hygiene a sanitácii. Situácia sa pomaly zlepšuje, tretina obyvateľstva vo vylúčených komunitách však stále nemá prístup k pitnej vode z vodovodu ani k dostatočnej infraštruktúre na sanitáciu a hygienu.

Pozitívnu zmenou je, že v porovnaní s rokom 1990 využívame v priemere na osobu menej litrov vody denne (v roku 1990 to bolo 95,1 l/deň/osoba, v roku 2019 priemerne 77,84 l/deň/osoba). Nateraz sme odvrátili pesimistické scenáre z 90. rokov, ktoré varovali pred nedostatkom vody spôsobeným zvyšujúcou sa spotrebou a rastúcou populačnou krivkou.

V kontexte klimatickej zmeny, ktorá prináša vyššie ročné priemerné teploty, zmenu intenzity zrážok, zmenu celkových klimatických podmienok a nerovnomerné rozloženie zdrojov vody, však môžeme očakávať výrazné suchá a nedostatok vody aj v niektorých oblastiach na Slovensku.

Dôležité je poznamenať, že zdroje pitnej vody ohrozujú tiež veľké ekologické záťaže po priemyselnej činnosti z minulého storočia. Týka sa to napríklad Žitného ostrova, ale aj ďalších miest.

Základné fakty o Slovensku:

- 8,85 % ľudí na Slovensku má k dispozícii vodu z verejných vodovodov
- 81 % ľudí v Prešovskom kraji má prístup k vode z verejných vodovodov (98,21 % v Bratislavskom kraji)
- 68 % ľudí z marginalizovaných rómskych komunít má prístup k vode z verejných vodovodov
- 77,84 litrov vody využívame každý deň v priemere na osobu
- 67,72 % ľudí je pripojených na kanalizáciu (90,59 % v Bratislavskom a 53,48% v Nitrianskom kraji)

Fakty na porovnanie:

V utečeneckých táboroch potrebuje každý človek minimálne 15 litrov vody denne, ktoré využije na pitie, varenie a pranie. Na Slovensku spotrebujeme denne priemerne 77,84 litrov vody na osobu.

Ako vplýva voda na život človeka?

Prístup k pitnej vode, sanitácii a hygiene do veľkej miery určuje, akú kvalitu života môže človek očakávať. Jednoducho, čím lepší prístup máme k naplneniu základných potrieb, tým lepšie podmienky získavame na rozvoj svojho potenciálu. Priame dôsledky nedostatočného prístupu k vode a sanitácii sú:

- vyššia miera chorôb a úmrtí,
- nižšia miera vzdelania (predovšetkým dievčat),
- vyššia miera chudoby,
- horšie pracovné príležitosti,
- nižšia miera bezpečia,
- nízka miera rodovej rovnosti,
- nízka miera ľudskej dôstojnosti a súkromia,
- vyššia miera sťahovania ľudí zo svojich domovov,
- vyššia miera znečistenia životného prostredia,
- nižší ekonomický výkon ľudských spoločností,
- vyššia nestabilita politických režimov.

Tieto dopady sa pokúsime ilustrovať na nasledujúcom príbehu, ktorý vychádza z terénnych skúseností našej organizácie Človek v ohrození.

Marína je trinásťročné dievča z východu Slovenska. Má mamu, otca a dvoch mladších súrodencov. Spoločne žijú v dome, ktorý si svojpomocne postavili v blízkosti lesa a potoka. Vodovod ani studňu nemajú, a tak je znečistený prameň jediným dostupným zdrojom vody. Keď prší, zbierajú dažďovú vodu do dvoch veľkých nádob. Poslúži im na pranie aj na umývanie. Latrína je asi 150 metrov za domom. Často je však obsadená, pretože ju využívajú aj susedia. Tí žijú v podobných podmienkach.

Marína chodí do školy, a dokonca rada. Nepozná však nikoho zo svojho susedstva, komu by sa podarilo dokončiť základnú školu a odísť študovať do mesta. Starší chlapci musia pomáhať otcom na fuškách v lese a na stavbách, dievčatá ostávajú doma, aby sa s mamami starali o domácnosť a súrodencov. Len oprať v rukách pre celú rodinu trvá celé hodiny! Ani Marínini rodičia neštudovali, pretože aj oni museli pomáhať rodine, do ktorej sa narodili. Skrátka, na vysedávanie v lavici nebol čas.

Maríne sa v škole vždy darilo, najviac ju bavil zemepis a prírodoveda. Všetko sa však zmenilo pred rokom, keď dostala prvú menštruáciu. Odvtedy pravidelne, každý mesiac, vymešká veľkú časť vyučovania, pretože nemá k dispozícii hygienické potreby a čistú toaletu. Necíti sa dobre a hanbí sa prísť do školy. Nedostatok čistej vody jej spôsobuje aj ďalšie zdravotné problémy. Marínu často bolí brucho. Rodičia nemajú čas ani peniaze, aby ju vzali na všetky potrebné vyšetrenia, a tak nemá ani potvrdenie do školy. Učiteľka sa rozhodla, že Marínu nechá radšej prepadnúť, aby si mohla zopakovať učivo.

Pretože sa celá rodina tiesni v malom priestore, ľahšie sa u nich šíria aj iné ochorenia, napríklad chrípka. Aj keď si rodičia nájdu prácu, po čase ju stratia pre chorobu. Všetkých trápia problémy s trávením. Hoci je roboty dosť, získajú ju len tí, ktorí môžu pracovať. Tí zdravší.

Nedostatok peňazí rozhodne neprispieva k domácej pohode. Rodičia aj deti sa boja, čo prinesie budúcnosť, a najmä najbližšie dni. Z nízkej podpory od štátu sa vyžiť nedá. A aj tú trochu, ktorú zarobia, im napokon vezmú príbuzní z veľkého murovaného domu. Berú aj ostatným. Vraj preto, lebo im dlžia.

Po celom svete žijú milióny ľudí v podobnej situácii, v akej je Marínina rodina. Aj 21. storočí trpia pre nedostatok vody

a chýbajúci prístup k hygiene. Napríklad, ženy v subsaharskej Afrike musia denne venovať až šesť hodín na zabezpečenie vody pre domácnosť, či už na pitie, na varenie, alebo na pranie. Nezriedka sa na ceste k zdroju vody stávajú obeťami znásilnení, únosov alebo fyzických útokov. Podobne ako Marína majú aj ony sťažený prístup k vzdelaniu iba preto, že dostali menštruáciu alebo sa musia postarať o zásobovanie vodou.

Pre dievčatá a ženy to znamená, že možnosti ich ďalšieho štúdia, zárobku a ekonomickej samostatnosti sú veľmi obmedzené. Stávajú sa závislými od mužov (ktorí sa môžu vzdelávať a pracovať), takže v prípade domáceho násillia nemajú inú možnosť než zostať. Je tiež pravdepodobné, že ich deti budú zomierať na hnačku alebo iné problémy spojené s nedostatkom pitnej vody a hygieny. Toto sú všetko celkom zbytočné a odvrátiteľné ľudské tragédie.

Riešenie problémov a etnocentrizmus

Snaha pomôcť však nemusí stačiť na riešenie problémov. Dobre to vystihuje scéna z filmu Kráľ záchodov, v ktorej chce hlavný hrdina z pozície „toho, čo vie lepšie“ postaviť záchody pre ľudí z Indie a Číny, a tak zlepšiť ich život. Zabudne sa však opýtať, či jeho pomoc chcú alebo potrebujú.

Jack Sim pochádza zo Singapuru a nechtiac zosobňuje jednu z výziev rozvojovej pomoci, s ktorou sa potýkajú krajiny globálneho Severu. Patrí medzi ne aj Slovensko. Kto sme, aby sme iným hovorili, ako majú žiť, kde vykonávať potrebu a prečo si postaviť záchody? Čo nás k tomu oprávňuje? Tento prístup označujeme ako etnocentrizmus.

Ide o pôvodne skupinový egoistický názor, ktorý považuje vyspelosť a kultúrnosť jedného národa, etnickej skupiny alebo civilizačného okruhu za nadradené nad inými alebo dokonca nad všetkými ostatnými. Zjednodušene povedané, ide o presvedčenie, že náš spôsob riešenia problémov, naše vnímanie sveta a naše skúsenosti sú lepšie ako riešenia ľudí z iných národov, etnických skupín a civilizačných okruhov.

Aj keď môže byť zámer „pomôcť“ úctyhodný, pomoc bude zbytočná, ak nie je prijatá, podporená a umocnená ľuďmi, ktorých sa týka. Neprijmú ju a nebudú využívať. To sa stáva aj pri budovaní záchodov. Tie sú síce bezpochyby užitočné, ale často sa len otvorí s veľkou slávou a potom ostávajú zatvorené a nevyužité. Deje sa to vtedy, keď chýba komunikácia s miestnou komunitou. Ľudia sa nedozvedeli, prečo sú záchody dôležité, aký pozitívny vplyv môžu mať na kvalitu ich života, nedostali šancu podieľať sa na výstavbe.

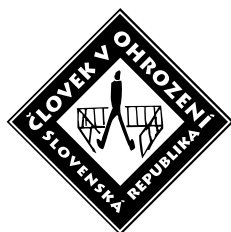
A preto je dôležité, aby sme si uvedomili svoju pozíciu vo svete a predstavy, ktoré máme o jeho fungovaní a o svojom mieste v ňom. Pokúsme sa vnímať životy iných s empatiou. Len tak zistíme, či ľuďom pomáhame naplniť ich skutočné potreby, alebo reagujeme celkom nevhodne.

Podíme sa spolu rozprávať

-
- Ako sa vám páčil dokumentárny film Kráľ záchodov? Ktoré časti vás zaujali alebo prekvapili?
 - Nedostatočný prístup k pitnej vode, hygiene a sanitácii má vplyv na život človeka. Čo by sa zmenilo vo vašom živote, ak by ste nemali k dispozícii pitnú vodu z vodovodu alebo zo studne? Ako by to ovplyvnilo váš život?
 - Zažili ste niekedy nedostatok pitnej vody alebo obmedzenie prístupu k sanitácii a hygiene? Poznáte skúsenosti vašich rodičov či starých rodičov? Odlišujú sa od tých vašich? Ak áno, podelte sa o svoje skúsenosti. Ak nie, popremýšľajte, prečo sú si vaše skúsenosti podobné.
 - Zmienili sme niektoré marginalizované komunity na Slovensku, ktoré trpia nedostatočným prístupom k pitnej vode, hygiene a sanitácii. Ktoré ďalšie skupiny majú na Slovensku horší prístup k základným ľudským právam?
 - Popremýšľajte, koľko hodín denne venujete zabezpečeniu pitnej vody, sanitácie a hygieny. Ženy v subsaharskej Afrike potrebujú každý deň šesť hodín na to, aby zabezpečili vodu. Ako by to ovplyvnilo váš život, ak by ste sa ocitli na ich mieste? Ako by sa zmenili životy žien v subsaharskej Afrike, ak by mali prístup k adekvátnej sanitácii a zdrojom vody? Ako inak by mohli využiť čas, ktorý by ušetrili?
 - Marínina rodina žije v neľahkej situácii. Čo by jej pomohlo? Ako to dosiahnuť? Čo na to potrebujeme? V ktorých krajinách čelia dievčatá podobným problémom ako Marína? Čo majú tieto krajiny spoločné?
 - Príbeh Jacka Sima je inšpiratívny. Ukazuje, ako sa jednotlivec snaží vyriešiť obrovské problémy. Poznate ďalších inšpiratívnych ľudí, ktorí sa usilujú dosiahnuť pozitívnu zmenu v témach väčších ako oni sami?
-

Kde sa dozviem viac?

- Verejný ochranca práv: Správa o prieskume dodržiavania základných ľudských práv a slobôd: Prístup k pitnej vode a informácia o zabezpečení protipožiarnej ochrany v rómskych osadách. vop.gov.sk. 2016. [cit. 4. 5. 2020]. Dostupné na: https://www.vop.gov.sk/files/Pristup_k_vode.pdf.
 - Progress on household drinking water, sanitation and hygiene 2000 – 2017. Special focus on inequalities. New York: United Nations Children's Fund (UNICEF) and World Health Organization (WHO). 2019. [cit. 4. 5. 2020]. Dostupné na: <https://washdata.org/sites/default/files/documents/reports/2019-07/jmp-2019-wash-households.pdf>.
 - Inter-Agency Task Force on Rural Women: Facts & Figures: Rural Women and the Millennium Development Goals. unwomen.org. (nedatované). [cit. 4. 5. 2020]. Dostupné na: <http://www.unwomen.org/en/news/in-focus/commission-on-the-status-of-women-2012/facts-and-figures>.
 - United Nations: Clean water and sanitation: Why it matters. un.org. (nedatované). [cit. 4. 5. 2020]. Dostupné na: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/wp-content/uploads/2016/08/6.pdf>.
 - United Nations: Ensure availability and sustainable management of water and sanitation for all. (nedatované). [cit. 4. 5. 2020]. Dostupné na: https://www.un.org/sustainabledevelopment/wp-content/uploads/2019/07/E-Infographic_06.pdf.
 - UNHCR: Emergency water standard. emergency.unhcr.org. (nedatované). [cit. 4. 5. 2020]. Dostupné na: <https://emergency.unhcr.org/entry/32947/emergency-water-standard>.
 - The World Bank: High and Dry: Climate Change, Water, and the Economy. worldbank.org. (nedatované). 2020. [cit. 4. 5. 2020]. Dostupné na: <https://www.worldbank.org/en/topic/water/publication/high-and-dry-climate-change-water-and-the-economy>.
 - World Toilet Day: Resources. worldtoiletday.info. (nedatované). [cit. 4. 5. 2020]. Dostupné na: https://www.worldtoiletday.info/resources-2/?wpv-wpcf-languages=En&wpv_aux_current_post_id=34270&wpv_view_count=262-TCPID34270.
-

Autor: Lukáš Osvald
Jazyková úprava: Zuzana Límová
Vydal: Človek v ohrození, n. o.

Tento informačný materiál vznikol s finančnou podporou Európskej únie. Zodpovednosť za obsah nesie organizácia Človek v ohrození a nemusí nutne reprezentovať názory Európskej únie.

